

Kisebbségek a független Ukrajnában

Az oroszoktól a magyarokig

Ukrajna kisebbségpolitikai helyzetének legfontosabb sajátossága, hogy egy meghatározó nemzetiség, az oroszok teszik ki a kisebbségek mintegy 80%-át. Az összes többi kisebbség egyenkénti aránya az összlakossághoz viszonyítva 1% alatt van, s (az oroszok nélkül) összességükben sem érik el az 5%-ot. Mindemellett az ukrán állam lakosságának közel 30%-a az oroszot tartja anyanyelvének, s mindössze 3%-nyian vannak azok, akiknek nem az ukrán és nem az orosz az anyanyelvük, hanem valamely kisebbségi nyelv. Legerősebb a nyelvmegtartás (90% fölött) az oroszok, a magyarok, a krími tatárok és a románok esetében, és a leggyengébb (20% alatt) a belaruszok, a lengyelek, a németek, a görögök és a zsidók között.

Oroszok, lengyelek, zsidók

Az önálló ukrán állam megalakulása, a kisebbséggé válás, az oroszok számára új helyzetet jelentett. Nehezen el-

fogadható folyamat volt. (Miközben Oroszországban a nemzetépítés folyik – egy orosz identitás kiépülése a szovjet helyett). Társadalmi szervezeteik nem az etnikai oroszokat, hanem az orosz nyelvűeket, az orosz kultúra „foggyasztóit” képviselik – függetlenül etnikai hovatartozásuktól. A Krímben a társadalmi egyesületek nagyon hamar politizálni kezdtek, megfogalmazva a nemzeti autonómia igényét (Tavrida Orosz Autonóm Köztársaság), ugyanakkor az országban az „orosz” pártok – azaz az etnikai alapon politizáló pártok – szerepe marginálisnak mondható. Érdekesség, hogy az egyébként szubetnikumnak tekintett kozákoknak, illetve az etnikai-vallási csoportnak tartott óhitű lipovánoknak is vannak társadalmi egyesületeik. Ezenkívül léteznek úgynevezett szláv szervezetek, melyek törekvése a keleti szláv egység, orosz–ukrán–belarusz szövetség (vagy a Szovjetunió) újjáélesztése.

A krími tatárok 98,1%-a kompakt módon a Krím félszigeten él. Fontos

október 18. A magyarországi önkormányzati választások nyomán a ruszin és az ukrán kisebbség először választja meg országos önkormányzatát.

október 27. Budapesten Magyarország és Ukrajna egyezményt köt a katasztrófák és súlyos balesetek megelőzése és azok következményeinek felszámolása érdekében történő együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról, illetve a végzettséget tanúsító okiratok, tudományos fokozatok egyenértékűségének kölcsönös elismeréséről.

december 9. L. Kucsma, Ukrajna elnöke rendeletet hoz a kárpátaljai szabad gazdasági övezet létrehozásáról és a kárpátaljai különleges befektetési övezetről.

1999

március 26. Muzsalyban megnyitják az első ukrán aranybányát. (A bánya működése nem volt rentábilis, ezért tíz év után bezárták, de működtetése súlyos környezeti károkat okozott.)

május 10. Beregszászon megalakul a Limes társadalomkutató műhely, amely több szempontból elemzi a kárpátaljai magyarság helyzetét. A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola mellett létrehozott intézet vezetője Soós Kálmán főiskolai tanár, aki a műhely elsődleges céljaként az ukránai magyar körökben folyó humán kutatások megszervezését, az intézet köré csoportosuló kutatók munkájának összehangolását, publikációs tevékenységük elősegítését nevezi meg. A tevékenység négy fő iránya: a nyugat-ukrajnai megyében élő magyarsággal kapcsolatos oktatási, történelmi, nyelvi és szociológiai kérdések kutatása.

május 14–15. Göncz Árpád magyar köztársasági elnök részt vesz a közép-európai államfők informális találkozásán Lvivben, majd külön megbeszélést folytat az ukrán államfővel az ukránai magyar kisebbség oktatásügyéről. Göncz Árpád Kárpátaljára is ellátogat.

október 21. A Kárpátaljai Állami Közigazgatás nemzetiségi és migrációs osztályának kezdeményezésére Ungváron megnyílik a Nemzeti Kisebbségek Kulturális Központja.

2000

február 25–26. Ukrajnába látogat Orbán Viktor magyar miniszterelnök. Tárgyalást folytat a két ország közötti áruforgalom növeléséről, a Trieszt–Ljubljana–Budapest–Kijev transzeurópai közlekedési folyosó kiépítéséről, kárpátaljai beruházásokról.

április 22. Leonyid Kucsma rendeletet ad ki a nemzetiségi szervezetek elnöki tanácsadó testületének létrehozásáról. Tóth Mihály, az Ukránai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöke, az Ukránai Nemzetiségi Szervezetek Tanácsának alelnöke szerint az intézkedés azért különösen fontos, mivel április 1-jével megszűnik a Nemzetiségi és Migrációs Bizottság.

2001

március 16–17. Katasztrofális árvíz pusztít a Tisza mentén.

Orosz aktivisták tiltakoznak a csugujevi (harkovi kerület) orosz líceum ukránosítása ellen

Hagyományos krími tatár zene és tánc az első szimferopoli tavaszi fesztiválon, 2011

március 22. Elfogadják Ukrajna törvényét a kárpátaljai különleges gazdasági övezetről, amely 737,9 hektárnyi területre vonatkozik.

április 9. Orbán Viktor magyar kormányfő Ungváron a magyar–ukrán árvízvédelmi együttműködés fejlesztéséről folytat megbeszélést Viktor Juscsenko ukrán miniszterelnökkel.

december 5–14. Első ízben tartanak népszámlálást Ukrajnában. Kárpátalja lakossága 1 254 614 fő.

2002

február 6–7. Mádl Ferenc köztársasági elnök Kijevben Kucsma elnökkel folytat megbeszéléseket. Az ukrán államfő a magyar kedvezménytörvény kapcsán kiemeli, hogy Kijev nem fogja kérni a munkavállalási kedvezmény kiterjesztését az ország valamennyi polgárára. A vendégek Beregszászon felavatják a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola kollégiumát. Mádl Ferenc találkozik a kárpátaljai történelmi egyházak és a magyar szervezetek vezetőivel.

2003

május 15. Ukrajna ratifikálja a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját. (2006. január 1-jén lép hatályba.)

szeptember 19. Oroszország, Belorusszia, Kazahsztán és Ukrajna egyezményt ír alá a gazdasági szövetséget jelentő Egységes Gazdasági Térség létrehozásáról.

november 1. Magyarország és Ukrajna között bevezetik a vízumkényszert. Alig van olyan ország, ahová az ukrán állampolgárok szabadon utazhatnak, ami alól a volt szovjet tagköztársaságokból alakult független államok egy része sem kivétel.

2004

november 21. Az ukrán elnökválasztások első fordulójának eredménytelensége miatt megtartják a második fordulót, ahol Viktor Janukovics győz. Viktor Juscsenko az eredmény miatt tiltakozásra szólítja fel híveit és a választások megismétlését követeli.

november 27. A Legfelsőbb Tanács politikai válságnak nyilvánítja az ország-

sajátosság, hogy Ukrajna határain kívül nincs anyaországuk: ezért tekintik magukat őslakosoknak. Minimális programjuk megfogalmazza a krími tatár autonómia megteremtését, de léteznek radikális elképzelések is, például a Krím félszigetet magában foglaló önálló állam megteremtése. Folyamatos küzdelmet vívnak a képviseletért a helyi tanácsokban, a krími és a kijevi parlamentben.

A lengyelek kompakt módon Zsitomir megyében élnek (az ukránai lengyelek 34%-a). Jellemző sajátosság a nagyfokú szervezethez, a szoros kapcsolattartás az anyaországgal: többek között lengyel orvosok, pedagógusok Lengyelországba mennek szakmai gyakorlatra, a gyerekek és a fiatalok lengyelországi ifjúsági táborokban üdülnek, lengyelországi egyetemeken tanulnak. A tagságot társadalmi egyesületeikben szigorúan a lengyel etnikumhoz való tartozáshoz kötik. Ezeket az egyesületeket a lengyel állam komoly anyagi támogatásban részesíti.

A zsidók a legszervezettebb ukránai kisebbségnek számítanak. Az államfordulat után legalizálták korábbi illegális szervezeteiket. Társadalmi egyesületeik két típusba sorolhatók: az egyikbe tartoznak a kulturális célkitűzéseket megfogalmazók, a másikba pedig a cionista szervezetek. (Amelyek elsősorban a kivándorlásban való segítségnyújtást biztosítják.) Az ukránai zsidó szervezetek kapcsolatot tartanak fenn külföldi zsidó szervezetekkel. (Elsősorban az USA-ban és Izraelben.)

Cigányok, moldovánok, románok

A cigányok lélekszáma a 2001. évi népszámlálás szerint 47,6 ezer fő, becslé-

sek azonban 200–300 ezer fő közé tezik számukat. A legtöbb cigány szervezet Kárpátalján van (a megye cigány lakossága [2001]: 14 ezer fő, becsült számuk pedig 30 ezer fő). Az ukránai cigány szervezetek együttműködnek a Roma Világszövetséggel, és rendelkeznek képvisellel a Roma Parlamentben is. Fontos megemlíteni, hogyan viszonyul a többi etnikum a cigányokhoz: az idegengyűlölet nem jellemző, sokkal inkább a kirekesztés. A nemzetközi szervezetek a legerőteljesebben a krími tatárokat és a cigányokat támogatják – elsősorban társadalmi beilleszkedést segítő programokkal.

A moldovánok hagyományosan a Dnyeszter és a Duna közti területen és Odessza megyében élnek (az ukránai moldovánok 47,9%-a), és szoros kapcsolatot tartanak fenn Moldovával. Ugyanakkor Románia és az ukránai

Kéregető asszony Beregszászon

⇒ folytatás a 22. oldalon

Elsőáldozó lengyel kislányok az ukrainai Zsitomirban

Ruszinok a Ruszinok Európai Kongresszusán. Munkács, 2008

román egyesületek a moldovánokat románoknak szeretnék látni. Románia nem egy ízben sérelmezte, hogy Ukrajnában a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának védelmére alá a román mellett a moldovánt is felvették.

A románok egy tömbben Kárpátalján élnek, illetve 75,9%-uk Bukovinában (Csernyivci). Bukovinában 1989 után megjelent a Romániához való csatlakozás gondolata (Nagy-Románia), Kárpátalján pedig román nemzetiségi járást kívántak kialakítani. Románia erőteljesen támogatja a határain kívül élő nemzettársait, alapvetően az 1998-ban elfogadott román státustörvény alapján.*

Németek, belaruszok, bolgárok, ruszinok

A németeket betelepült népességként tartják számon. A 20. század elején Ukrajna területén még 617 ezer német élt, 2001-ben már csak 33,3 ezer. A „kulturális jelenlétet” több tucat német kulturális központ biztosítja, ezenkívül Németország anyagiilag támogatja a kulturális szervezeteket.

* A román státustörvény 1998 nyarán 11 szakaszban rendelkezik a Románia határain túl élő román közösségek támogatásáról a román állami költségvetésből (idetartozik például a román tannyelvű oktatás, tanfolyamok, kulturális, művészeti rendezvények, a román határokon túl élő román anyanyelvű fiatalok romániai tanulmányainak támogatása). (A szerk.)

A belaruszok nagy számuk ellenére jóval kevésbé szervezettek, mint a kisebb lélekszámú etnikumok. Körükben nagyarányú az asszimiláció: a belarusz nyelvet a magukat belaruszoknak vallók 20% tartja anyanyelvének, 62,5% az orosz, 17,5% pedig az ukránt választja.

A bolgárok 73,8%-a Odessza megyében, valamint a történelmi Besszarábia és Zaporizsja megye azovi partvidékén él, ahol 150-200 évvel ezelőtt telepedtek le. A társadalmi egyesületek legfontosabb célkitűzései: az anyanyelvű oktatás biztosítása és az 1944-es deportálások áldozatainak rehabilitálása.

A ruszinok az ukránoktól való különbségükkel indokolják meg autonómia követelésük jogosságát. A 2001. évi népszámlálás először regisztrálta az ukrán szubetnikumokat: huculnak 21,4 ezren, ruszinoknak 10,2 ezren, lemónak

672-en, bojkónak 131-en, litvinnek 22-en, poliscuknak pedig 9-en vallották magukat (összesen 32,4 ezer fő, az ország összlakosságának 0,067%-a).

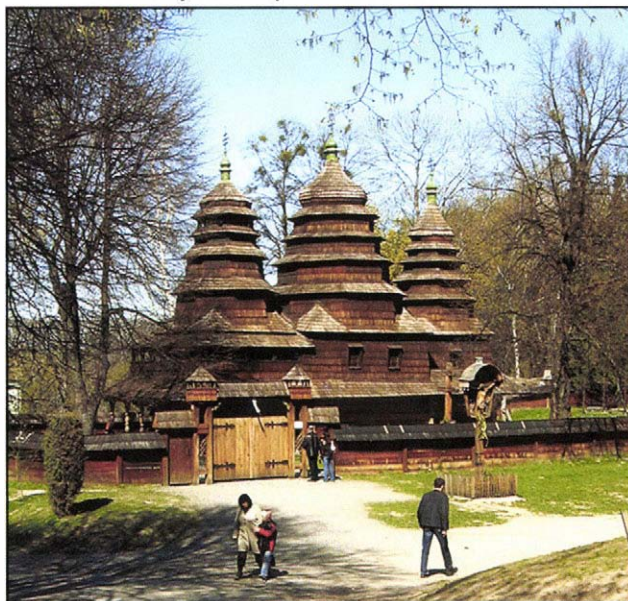
Az úgynevezett „új kisebbségek” sorába tartoznak például a vietnamiak, a kínaiak, az afgánok, az afrikai országokból származók stb. Társadalmi egyesületeik legfőbb célkitűzése a jogvédelem, mindenekelőtt az Ukrajnában rendkívül problematikus hivatalos tartózkodási jog megszerzésének segítése.

Magyarok és etnikai pártjaik

Az ukrainai magyarok 96,7%-a Kárpátalján él. A „határok erőszakos megváltoztatásával keletkezett kisebbség” szoros kapcsolatot tart fenn az anyaországgal, törekszik mindazoknak a céloknak a maximális elérésére,

amivel biztosíthatja a magyarként való megmaradást, beleértve a különböző önrendelkezési követeléseket. A helyi tanácsokban nagyszámú képvisellel rendelkeznek. A legfőbb ellentét a két magyar szervezet között alakult ki, amely hosszú ideig elsősorban a parlamenti mandátumért mint legitimációs alapért folytatott harcban nyilvánult meg. A két magyar szervezet körüli történetek tükrözik a magyarországi partnerpártok hatalmi pozícióit. 2005-ben két magyar párt jött létre: a KMKSZ Ukrainai Magyar Párt (KMKSZ UMP) és az Ukrainai Magyar Demokrata Párt (UMDP).

Bojkó fatemplom Lvov közelében

⇒ folytatás a 20. oldalról

ban kialakult helyzetet, nem ismeri el a választási eredményt. Később a Legfelsőbb Bíróság is kimondja az elnökválasztás érvénytelenségét.

december 26. Megtartják a „narancsos forradalomnak” elnevezett tiltakozási hullám eredményeként kiírt megismételt elnökválasztást, amit Viktor Juscsenko nyer meg.

2005

február 10. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök hivatalos látogatást tesz Kijevben, ahol Viktor Juscsenko ukrán államfővel Ukrajna uniós törekvéseinek támogatásáról, Julia Timosenko kormányfővel a gazdasági együttműködés kérdései mellett a két országban élő nemzetiségek helyzetéről tárgyal. A két kormányfő aláírja a gazdasági együttműködésről szóló kormányközi megállapodást.

február 17. Megalakul a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt.

március 24. Megalakul az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP).

2006

március 26. Az ukrán választásokon magyar képviselő nem jut be a parlamentbe.

június 7. A budapesti ukrán nagykövetség – a magyarországi Ukrán Országos Önkormányzat és a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület kezdeményezésére – számos rendezvényen népszerűsíti az ukrán kultúrát Magyarországon.

október 23. Juscsenko ukrán elnök részt vesz az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójának budapesti ünnepségein.

2007

január 12. Gyurcsány Ferenc kormányfő látogatása Kárpátalján. Találkozik az ukrán magyar szervezetek, egyházak és a felsőoktatás vezetőivel, tárgyal Juscsenko ukrán elnökkel, s társaságában felavat egy újonnan épült magyar iskolát.

július 27. Gyurcsány Ferenc kormányfő munkalátogatást tesz Kárpátalján. Ung-

Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség ünnepsége 2010. március 15-én

Ukrajnában *csak a magyaroknak vannak etnikai pártjaik*, ami több szempontból rendkívüli. Többek között azért, mert a kisebbségek számára legfeljebb elméletileg lehetséges vállalkozást valósítottak meg: a politikai pártokról szóló törvény értelmében legalább 10 ezer támogató aláírásra van szükség a szavazásra jogosult állampolgároktól a megyék nem kevesebb mint kétharmadában, és azon belül a megyéket alkotó járások nem kevesebb mint kétharmadában. A magyar pártok létrejötte tehát nagy politikai-társadalmi siker!

Következtetesként megfogalmazhatjuk, hogy Ukrajnából nézve a magyar kisebbség sokkal inkább „látszik”, mint számarányából következne, Ma-

gyarország felől nézve – figyelve a magyar sajtót, a magyar közvéleményt – azonban még „nem látszik” az ukrainai összkép. A magyar közvélemény hajlamos Ukrajnára Kárpátalján, illetve Kijeven keresztül tekinteni, elhalványítva az egyéb tényezőket, vagy teljesen megelégedve azokról. E tekintetben mélyebb vizsgálatokra, alaposabb Ukrajna-ismeretekre lenne szükség, amelyek fontos adalékokkal szolgálhatnának a kisebbségi kérdés tárgyilagosabb megvilágításához is.*

FEDINEC CSILLA

* A kérdésről részletesebben lásd az „Asszimiláció, integráció, szegregáció. Párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban” c. tanulmánykötetet. (Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének Évkönyve 8. Bp., 2011.)

E számunk szerzői

FARKAS ILDIKÓ PhD, tud. mts. (MTA BTK TTI); **FEDINEC CSILLA** PhD, tud. mts. (MTA TK ENKI); **GLATZ FERENC** akadémikus, emeritus kutató (MTA BTK TTI); **HORVÁTH JENŐ** PhD, egy. magántanár (BCE), **JESZENSZKY GÉZA** a tört. tud. kand., egy. magántanár (BCE); **KÁRPÁTI FERENC** volt honvédelmi miniszter (Budapest); **NÓGRÁDY ÁRPÁD** PhD, tud. mts. (MTA BTK TTI); **SZ. BÍRÓ ZOLTÁN** tud. főmts. (MTA BTK TTI)

Rövidítések: BCE: Budapesti Corvinus Egyetem, egy.: egyetemi, kand.: kandidátus, MTA BTK TTI: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, MTA TK ENKI: Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, mts.: munkatárs, tört. tud.: történelemtudomány, tud.: tudományos

História

KEDVES OLVASÓNKI!

DÖNTÖTT MÁR?

Kulturális, tudományos, oktatási szervezetek támogatást remélnék a társadalomtól. A História Alapítvány is számít mindazok figyelmére, akik kedvelik folyóiratunkat, céljainkat támogatásra méltónak ítélik.

Adószámunk: 19654243-2-41

História Alapítvány

Köszönjük felajánlásait!